

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA
Muusikaosakond
Pärimusmuusika õppekava

Kadri Lepasson

PAKRI PULMAMUUSIKA

Seminaritöö

Juhendaja: magister Anneli Kont-Rahtola

VILJANDI 2007

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1 PAKRI PULMA KIRJELDUS	5
1.1. Allikad	5
1.2. Pulmalood ja pulmatantsud	5
1.3. Pulmategelased.....	6
1.4. Esimene päev.....	8
1.5. Teine päev.....	10
1.6. Kolmas päev	11
1.7. Järempulmad	12
1.8. Viimased pulmad.....	12
1.9. Kokkuvõte	13
2. ÜLEVAADE PAKRI PULMALUGUDE SALVESTUSTEST.....	15
KOKKUVÕTE.....	18
KASUTATUD KIRJANDUS.....	20
LISAD	21
Lisa 1. Video- ja helisalvestistel olevate Pakri pulmalugude nimekirjad.....	21
Lisa 2.....	27
Lisa 3.....	28
SUMMARY.....	29

SISSEJUHATUS

Esmase tõuke antud teemat uurida andis mulle kohtumine traditsioonikandjatega. 2003. aasta detsembris kohtusin Stockholmis esimest korda pakrilase Herbert Stahliga, olles külaliseks tema kodus. Herbert mängis mulle oma kodukandi lugusid ning kuuldes esmakordselt Pakri pulmalugusid, mis tema repertuaari seas olid kahtlemata kõige arhailisemad, köitsid mind selle muusika stiil ja omapära.

2004. aasta aprillis õnnestus mul kohtuda ka vendade Endel ja Hjalmar Enggröniga nende maakodus Råfsnäs Rootsisis ning koos nendega ka Pakri lugusid mängida. Nende isa Robert Enggrön oli omal ajal saartel nõutud ja hinnatud pillimees. Vennad Enggrönid ja Herbert Stahl on veel viimased Pakri (pulma)muusika traditsioonilised edasikandjad, kes on toimivas Pakri ühiskonnas elanud ja seda mäletavad. Herbert Stahl on viibinud ka ehtsas Pakri pulmas, olles toona 12-aastane (aastal 1935 või 1936).

Vestlustest Herbert Stahliga on kõlama jäänud tema mure Pakri muusika hääbumise ja unustusse vajumise pärast. Ta on mures, et ei leidu enam noori pillimängijaid, kes pakrilaste muusikapärandit edasi kannaks. Herbert rõõmustas väga, kui ma talle meie teistkordsel kokkusaamisel mõned eelmisel kohtumisel õpitud lood mängisin.

Teiseks ajendiks antud töö alustamisel oli praktiline vajadus õppematerjalide järele. Tänapäeval, mil pärimusmuusika edasikandumine ei toimu enam pelgalt elavate esituste kaudu, vaid kasutatakse repertuaari omandamisel ohtrasti helisalvestisi koos illustreerivate noodistustega, on Eestis suur puudus vastavate avaldatud plaadi- ja noodikogumike järele. Kogumikud, mis seniajani avaldatud, on ohtrat kasutamist leidnud nii koolides kui ka muude huviliste seas. Eriti oluliseks pean ma seda, et on võimalik õppida traditsioonikandjat matkides, olgugi, et helisalvestuse vahendusel, et omandada stiili ning hiljem selles ka ise luua. Nii jääb püsima stiilide eripära ja paljusus.

Mul on hea meel tõdeda asjaolu, et samal ajal kui minu peas alles küpseb idee koostada Pakri pulmamuusika varal õppekogumik, on koolikaaslase Marju Varblase mõtted ja sammud samas

valdkonnas juba reaalse kuju võtnud. Marju Varblane teeb viimaseid samme avaldamaks õppekogumikku Urvaste viiuldajate Otto Hiiopi ja Kristjan Joakiti mängitud pillilugudest. Minul on enne õpematerjali koostamist veel pikk tee minna, sest kogutud materjali ootab veel ees süstematiseerimine. Eesmärk on, et kogu protsess päädib tulevikus plaadi- ja noodikogumikuga Pakri pulmamuusikast.

Arvan, et rannarootslaste kultuuri ning eriti just pillimuusika uurimine on vajalik ja oluline ka Eesti pärimusmuusika uurimisele. See annab juurde võrreldavat uurimisainest, mille abil on võimalik analüüsida vastastikuseid mõjutusi.

Töö üheks eesmärgiks on anda ülevaade Pakri pulmadest ja pillimuusika osast selles. See on vajalik eelteadmine nii mulle kui teistele Pakri pulmamuusikast huvitatuile, mõistmaks milleks, kellele ja kuidas on neid lugusid mängitud. Teiseks eesmärgiks on kokku koguda Eestis teadaolevad eravalduses olevad, seniavastamata salvestused Pakri pulmamuusikast ning koostada neist ülevaade.

Töö esimeses peatükis pühendun pulma käigu kirjeldustele. See on minu meelest väga tähtis, mõistmaks selle muusika funktsionaalsust Pakri ühiskonnas. Pärimusmuusikas on väga oluline tähtsus kontekstil, milles üht või teist lugu mängitakse või on mängitud.

Teises peatükis annan ülevaate Pakrilt pärit pillimeeste Herbert Stahli ja Endel Enggröni pillimängu paljudest salvestustest, mille on teinud Viljandi Kultuuriakadeemia tudengid õppetöö käigus või isiklikust huvist ajendatult. Veel sain oma valdusesse videoülevõtte Rannarootsi muuseumi eestvõttel läbiviidud Pakri pulma esitusest, kus pillimeestena mängisid kolmerealist lõõtsa vennad Endel ja Hjalmar Enggrön ning torupilli Cätlin Jaago. Kasutan ka Bo Nyberg' poolt 1987. aastal arhiivilindistustest ning mõnedest erasalvestustest koostatud Pakri lugude kogumik-kasseti „Rågölåtar“.

1 PAKRI PULMA KIRJELDUS

1.1. Allikad

Selle peatüki eesmärgiks on anda ülevaade pakri pulma käigust. Kirjeldustes toetun ma peamiselt Bo Nyberg' raamatule „*Namensläika*“ (1986), milles on ära toodud Carl Russwurmi, Per Söderbäcki, Arnold Lindgreni ja Nils Tidberg' ülestähendatud pulmakirjeldused. Toetun peamiselt Söderbäcki märkmetele, kuna need on antud väljaandes kõige põhjalikumad, erinevuste osas viitan ka Russwurmi ja Tidberg' üleskirjutustele. Joonis ning pildid Lisas on pärit Pär Söderbäcki raamatust „*Rågöborna*“ (1940). Toeks on ka Ingrid Mickelini raamat „*Sang och musik i Estlands svenskbygder*“.

Esimesed Pakri pulma kirjeldused pärinevad Russwurmilt, kelle ülestähendused kirjeldavad 1850-ndatel aastatel peetud pulmi. Tema märkmed on üsnagi üldsõnalised, kuid siiski leiab sealt detaile, mis aitavad paralleele tõmmata hilisemate kirjeldustega. Teemavaldkond, mis mulle enim huvi pakub – instrumentaalne pulmamuusika - jääb tema märkmetes kasinalt avatuks. Tidberg' kirjeldused põhinevad Suur-Pakrilt pärit Maria Nymani ja Väike-Pakrilt pärit Rosetta Pöhli mälestustele nende nooruspäevilt, alates umbes aastast 1900. Söderbäck osales ise Pakri pulmas aastatel 1924-27. Nyberg' raamatus „*Namensläika*“ nimetatakse pulmi kirjeldavas peatükis ka Arnold Lindgreni ja viidatakse tema filmistsenaariumile, kuid on ka mainitud, et see baseerub suuresti Söderbäcki ülestähendustele.

1.2. Pulmalood ja pulmatantsud

Söderbäcki üleskirjutustes on andmed erinevate pulmas jagatavate ametite kohta, mida jagus umbes 40-le inimesele. Pulmategelastel „*skaran*“ olid erinevad nimed, vastavalt sellele, mis ülesanne kellelgi oli.

Kõigil pulmategelastel oli ka oma tseremoniaalne tants, mida pulma jooksul kindlasti tantsiti. Kõiki tseremoiaalseid tantse (nn kohustuslikke tantse) tuli tantsida reeglite kohaselt ringis üheksa korda: kolm tiiru päripäeva, siis kolm tiiru vastupäeva ja jällegi kolm tiiru päripäeva

(Nyberg 1986, lk 36, lk 39). Seda väidavad kindlalt nii Söderbäck kui Tidberg, kuid Russwurmi märkmetes selle kohta andmed puuduvad.

Kombestikuga seotud tantsudel oli pulmatseremoonias kindel aeg ja järjestus. Igal kohustuslikul tantsul oli oma unikaalne meloodia/pillilugu, mida nimetatati nimelooks/nimemänguks *„namäns-läika“*.

Nimelood olid üldjuhul $\frac{3}{4}$ -taktimõõdus ning tantsusamme, millega nimelugude ning ka mõnede vabalugude järgi tantsiti, nimetati Söderbäckki andmetel *„fårr-fot“*, „... mis oletatavasti tähendab *tvåfot*“ (otsetõlkes: kakssamm) (Söderbäck 1940, lk 239). Mina nimetaksin seda sammu Pakri labajalasammuks. Söderbäck on seda tantsu kirjeldanud kui „... rütmilist üheskoos õõtsumist. Takti esimesel löögil astutakse lühike samm, teisel löögil tuuakse teine jalg esimese juurde ning kolmandal löögil tehakse väike kniks.“ (Söderbäck 1940, lk 231) Saamaks kinnitust sellele kirjeldusele, võib vaadata 2002. aastal Rannarootsi muuseumi eestvõttel filmitud Pakri pulma lavastust, milles löövad kaasa ka Stockholmis tegutseva Pakri rahvatantsurühma *Rågö danslag* ma arvan, et siin ei pea yldse jutumärke olema tantsijad, olles ise pärimusekandjad.

Liskas nimelugudele mängiti ka tseremooniaväliseid nn vabalugusid *„fri-läikar“*, mille saatel võisid tantsida kõik *„allmän dansar“*. Vabalugudeks olid erinevad tantsulood: valsid ning muud tantsud (Söderbäck ei täpsusta), aga samas ka Pakri labajalad *„fårr-fotar“*.

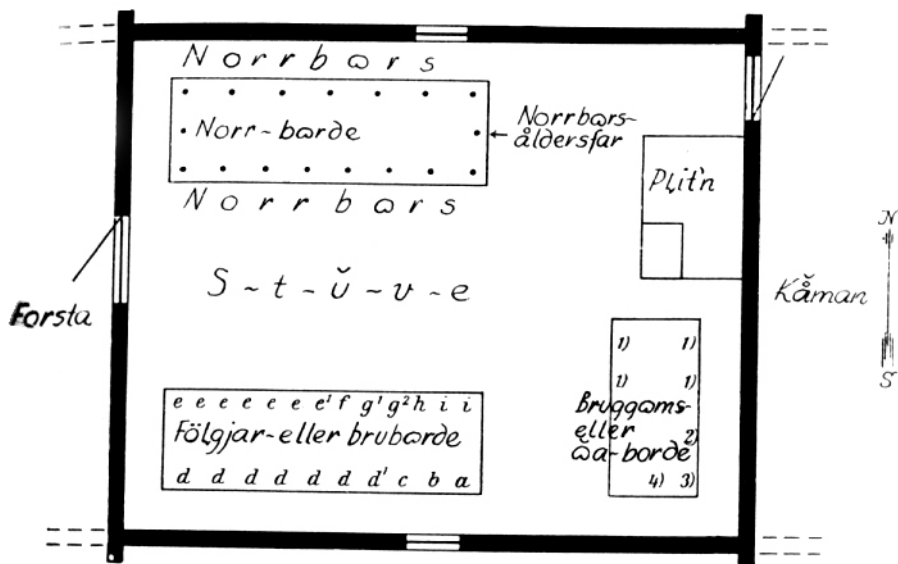
1.3. Pulmategelased

Pulmategelastel oli vastavalt tähtsusele kindel järjekord:

1. Isamees *„åldersfar“* ja kaasanaine *„åldersmor“*, kes pidid olema lähimate sugulaste seast.
2. Peiupoiss *„brudgumspilten“* ja pruutneitsi *„brudpiga“*
3. Leidarid *„läidarer“* (vt lisa 2) – kaks abielus meest koos abikaasadega. Pulmas liikus pruut ainult nende meeste saatel.
4. Kirstukandjad *„kistliftarer“* – kaks abielus meest, kes kandsid veimevakakirstu
5. Härjad *„oxar“* (vt lisa 3) – 4-5 noormeest, kes pidid läbi murdma pulmarongi takistuseks kätest tehtud aiast, kuid ei tohtinud endid kätte anda. Kui nii juhtus, olid puust

mõök ja anum juba valmis ja härjal lasti „veri välja“.

6. Kaks kokka ‚kockmorar‘ ja kolm keldripapat ‚källarsfarar‘, kes olid alati pruutpaari sugulased. Nemad hoolitsesid söögi- ja joogipoolise eest.
7. Pruutpaari kaaskond ‚följjarer‘ – 9 paari¹ noori, kelle on kutsunud pulma pruut. Följarid olid tavaliselt vallalised poisid ja tüdrukud, kuid tuli ette ka abielupaare. Följareid nimetati peiukodus ka ‚loppana‘ (Nyberg 1986, lk 35; Mickelin 1972 lk. 33). Vanemad följaripoisid kandsid kingikotti, milles olevaid kingitusi jagas pruut pulma teisel päeval pulmakülalistele.
8. „Muidujojateks“ nimetati neid, kellel polnud pulmas „ametit“. Oma koha järgi pulmatares nimetati neid ka „põhjapoolseks laudkonnaks“ ‚norr-bord‘.

Joonis 1. Pulmarahva paiknemine pulmatares ‚stuve‘

Peiulaud ‚bruggom-sborde‘: 1) pulmahärjad, 2) peiupoiss, 3) peigmees, 4) pulmavanem;

Pruudilaud ‚brudborde‘: a) kaasanaine, b) pruut, c) pruutpiiga, d¹) vanim följaripiiga ning ülejäänud tema järel, e¹) vanim följaripoiss ning ülejäänud tema järel, f) pillimees, g¹) noorem leidar, g²) vanem leidar, h) följari naine (üks följaritest oli abielus), i) leidarite abikaasad.

Pulmas oli iseenesestmõista ka pillimees ‚spelman‘.

¹ Söderbäck küll räägib üheksast paarist följaritest, kuid oma joonisele, mis näitab pulmarahva asetsemist pulmatares, on ta märkinud kohad ainult kaheksale följaripaarile.

1.4. Esimene päev

Pulmakülalised kogunesid kella seitsme paiku hommikul. Peiukodus said kokku pulmategelased „*skaran*“ ehk need, kellel oli pulmas kindel amet. Söödi ja seejärel lauldi üks psalm. Enne kui lahkuti peiuõuest, tantsisid kõik hulgamängu „*skåra-läiken*“ või pulmamängu „*bruläps-läiken*“. Tantsiti ringis üksteise järel, mitte paaris. Eesotsas tantsis isamees, siis kaasanaine, seejärel peigmees, peiupoiss, pruutneitsi, leidarid, kirstukandjad, härjad ja följarid. Hiljem pruudiõues hulgamängu tantsides asus pruut vastavalt pulmategelaste järjekorrale oma kohale peigmehe järel.

Seejärel laulis pulmarahvas:

„*Känn lurk ne, känn lurk ne?*

Ve lurk åt Lihl-bin.

Kå få ne, kå få ne?

Kalt keld-vatn få ve“

„*Kuhu te lähete, Kuhu te lähete?*

Me läheme Väikeküllä.

Mida te soovite, mida te soovite?

Külma allikavett soovime me“.

Söderbäcki sõnul lauldi seda, kui oldi veel peiutalus, Lindgren aga mainib oma käsikirjas, et seda lauldi teel pruuditallu. Tiberg' ülestähendustes mindi pruudi poole teeloo/käiguloo „*väg-
leken*“ saatel, milleks oli marss.

Olles jõudnud pruuditallu, tantsiti taas hulgatantsu.

Pruut läks pruudimajja „*bru-huset*“, milleks oli kordaseatud ja lilledega kaunistatud ait. Seal ta riietus ning naised abistasid teda selles. Samal ajal käis õues tants. Tantsiti vabalugude järgi.

Seejärel asusid kõik oma kohtadele pulmalauas (vt joonis 1). Pillimees, leidarid, pruutneitsi, kaasanaine ja naisföljarid läksid pruudimajja. Mõne aja järel juhatati pruut leidarite saatel

pulmatarre. Samal ajal mängiti Söderbäcki sõnul saatmiselugu *läi-läiken* või pruudilugu *bru-läiken*, Lindgreni sõnul aga pruudimarssi *bru-marschen*².

Kui ka pruudi kaaskond oli tulnud pulmatarre ning võtnud sisse oma koha pulmalauas, kõlas leidarite lugu *läidars-läiken*, mille saatel leidarid tantsisid kolm korda kolm tiiru. Seejärel pakuti õlut ja viina. Lauldi üks psalm. Pärast psalmi võttis sõna isamees ning seepeale pakuti süüa.

Pärast söömist algas taas tants. Esimeseks tantsuks oli pruudimäng *bru-läiken*. Sellest võttis osa kuus inimest: isamees ja kaasanaine, peigmees, pruut, peiupoiss ja pruutpiiga. Seejärel tuli leidrite lugu *läidars-läiken*, mida tantsisid leidarid koos oma abikaasadega; kirstukandjate lugu *kistlitars-läiken*, mida tantsisid kirstukandjad koos abikaasadega; härgade lugu *ox-läiken*, mida härjad tantsisid esiti üksi, seejärel võtsid tantsima mõne tüdruku põhjapoolsest lauast. Sellele järgnes följarite lugu *följares-läiken*. Seejärel mängis pillimees kokamooride lugu *kockmorans-läiken* ning tantsima tulid kokad ja keldripapad, käes kulbid ning õlleankrud. Järgnes põhjapoolse laudkonna lugu *norrbords-läiken*. Viimaks mängiti veelkord hulgamängu *skåra-läiken*. Selles osalesid kõik pulmategelased, kaasa arvatud pruut. Seejärel mängiti vabalugusid *fri-läikar*, mille saatel võisid tantsida kõik *allmän dansar*.

Tants kestis õhtuni, mil pakuti taas süüa. Kogu pulma vältel laudi söögi alustuseks ja lõpetuseks üks psalm. Mängiti jällegi pulmalugusid *bröllopsleken* ehk nimelugusid *namenslekar* ning vabalugusid *frilekar*. Kella kümne paiku õhtul tantsiti pruudi kodus veel viimast korda hulgamängu.

Enne viimast tantsu pruudikodus jättis pruut hüvasti oma vanematega ning tänas neid hea kasvatus ja hea kodu eest. Peig tänas samuti pruudi vanemaid, kes on talle tubli ja tööka pruudi kasvatanud.

Enne pruudikodust lahkumist võttis kaasanaine pruudil klaas- ja hõbepärlite ning värviliste paeltega ohtralt kaunistatud pruudikrooni *säppel* peast (vt Lisa 2) ning sidus *dväila* talle

² Mõnedel andmetel on *läi-läiken* ja *bru-marschen* üks ja seesama lugu

ümber pea. *Dväila* oli enam kui künra pikkune ning umbes kümne sentimeetri laiune valge lint, mis seoti nõnda, et selle üks ots oli laubal ning üleäänud mässitud ümber pea.

Muusika saatel suundus kogu pulmaseltskond peiutallu.

Peiukodus kestis tants kuni kirstukandjad tõid pruudikirstu peiumajja *,bruggoms-huse'*, mis nüüdsest sai pruudimajaks *,bru-huse'*. Tantsiti hulgamängu enne kui pakuti süüa ja juua. Lindgren siiski ei nimeta mingit erilist tantsimist enne söömist. Pärast seda, kui hulgamängu oli veel üks kord tantsitud, talutati pruutpaar psalmilaulu saatel pruudimajja. Esimene pulmapäev oli lõpule jõudnud.

1.5. Teine päev

Järgmisel hommikul koguneti taas kella seitsme paiku ning mäng ja tants (vabalood) algasid taas. Kella kaheksa paiku pakuti süüa, seejärel talutati pulmakülaliste juurde pruut, seekord mitte leidarite, vaid kaasanaise saatel. Taas mängiti hulgamängu ja vabalugusid.

Pruudi pead kattis nüüd valge rätik, mis asendas *,dväila'*t. Kaasanaine, pruut, pruutneitsid ja fõljaripiigid tantsisid ühe tantsu, mille ajal kukkus pruudil rätik peast. Söderbäckki andmetel nimetati seda tantsu *,dans dväilen ut'*. Tema märkmetes pole aga antud sellele melodiale nime. Lindgren nimetab seda lugu noorikumänguks *,norik-läikin'*. Pruudist on nüüd saanud noorik *,norek'*, noorperenaine. Seda nime kannab ta niikaua kuni on sünnitanud esimese lapse.

Kella kolme paiku pealelõunal pakuti süüa. Enne ja pärast söömist lauldakse psalme. Tantsiti nõnda kui eelmiselgi päeval. Tants kestis kuueni õhtul, siis pakuti taas süüa.

Siinkohal on ka Russwurm teinud mõningaid märkmeid tantsimise kohta. Tema kirjeldustes seisab, et esiteks tantsisid mehed, seejärel naised üksi, siis järjestasid nad ennast nii nagu nad kirikust tulid (pulmategelaste tähtsuse järjekorras), andsid üksteisele käed, tantsisid ringis ja kolm korda läbi tubade (Nyberg 1986, lk 34). Selle kirjelduse järgi võiks oletada, et tants, mida

Russwurmi sõnul tantsisid koos kõik pulmategelased oma kindlas järjekorras, oli sama, mida Söderbäck ja Tidberg hiljem nimetavad hulgamänguks *„skåra-läiken“*.

Sellele järgnes pruudi andide jagamine. Enne andide jagamist tantsiti hulgamängu üheksa tiiru. Muusika jätkus ka andide jagamise ajal. Lindgreni sõnul mängiti enne seda tseremooniat ka veel lugu „Kuhu te lähete“ *„Kånn lurk ni“*, mille ajal käis võitlus andidekoti nimel. Söderbäck mainis eelnevalt, et andidekotti kandis mõni vanem fõljaripoiss. Kes aga andide pärast „kaklesid“, tema kirjeldustest ei selgu.

Russwurmi märkmetes jagasid kingitusi andidejagajad *„gåwdansare“*, kes samuti kuulusid pulmategelaste *„skara“* hulka. Videolt võib aga näha, et pruudi kingitusi jagas kaasanaine, pruut ise istus tema kõrval. Russwurm mainib ka veel, et kingituste jagamise ajal tantsisid ainult kingisaajad ja andidejagajad. Seda, kellele ande jagati, pole ei Russwurm ega Söderbäck täpsustanud.

Kui kingid olid jagatud, tõid isamees ning kaasanaine viina, külalised seati järjekorda ning juhiti laua juurde, kus nad jõid nooriku terviseks ning pidid maksma, nõnda kui oli Russwurmi sõnul kombeks ka Noarootsis. Terviseviina eest „maksis“ igaüks kas raha või kingitusega.

Kui kõik olid tervist joonud, lauldi üks psalm. Kingitustejagamise ja tervisejoomise tseremooniat nimetati Söderbäckki sõnul *„uppå-drickelset“*, *„opa-drickälste“*. Saatmiselooaga *„läi-läiken“* talutati noorik *„norek“* raha ja kingitustega noorikumajja *„norek-huse“*. Tunni aja pärast tuli pruut taas teiste sekka ning tantsis koos pulmarahvaga. Vastu hommikut manitses pruut külalisi magama minema. Pulma teine päev oli lõppenud.

1.6. Kolmas päev

Pulma kolmas päev algas kella 10 paiku söögiga, seejärel mängiti hulgamängu või vabalugusid, mida tantsiti terve päev. Tidbergi kirjeldustes algas ka pulma kolmas päev hommikul vara, kuue-seitsme paiku, mil pakuti süüa.

Enne õhtut pakuti taas süüa, seejärel mängiti hulgamängu veel viimast korda ja edasi tantsiti vabalugude järgi. Seejärel hakkasid külalised vähehaaval lahkuma. Esimesena läksid fõljarid,

mistõttu mängiti följarite lugu. Seejärel mängiti lahkumise lugu *„auliftas-läiken“*, mis kestis umbes pool tundi ning mille saatel kõik tantsid ja laulsid. Viimasena mängiti pulma lõpetamise lugu *„skiljas-läiken“*.

Lõpuks jäid peopaika veel isamees, kaasanaine, peiupoiss, pruutpiiga ja pruutpaar. Tantsiti tunni jagu, pillimees sai oma tasu, misjärel kestis tants veel lisaks tunni jagu. Nüüd tantsiti ainult pakri labajalgu *„fårr-fotar“*. Lõpulooks mängiti marssi.

1.7. Järempulmad

Pulmadele järgneva lähima pühapäeva hommikul kogunesid pulmategelased *„skaran“*, peigmehe kodus. Pakuti süüa, misjärel läks pruutpaar kabelisse jumalateenistusele. Oodati, mil pruutpaar tagasi tuli ning siis algas tants, mis kestis hilise õöni. Tantsiti nii Pakri labajalgu *„fårr-fotar“* (siinkohal võiks meenutada, et lisaks nimelugudele oli ka vabalugusid labajala-rütmis) kui ka tavalisi tantse.

1.8. Viimased pulmad

Viimased pulmad Pakri saartel peeti 1939. aastal.

1940. aastal sunniti kogu saarte elanikkond oma kodudest lahkuma. Viis küla oma 119 taluga hävitati, inimesed emigreerusid peaaesjalikult Rootsi. Püsiasiustus saartel, mis oli alguse saanud 1345. aastal, mil viis rootsi perekonda Padise kloostrikt läänesaare ostsid, lõppes järsult ja ootamatult.

Saartest sai Nõokogude Liidu sõjaväebaas ning Varssavi pakti maade lennuvägede õppepommitamise polügoon.

Saared tagastati Eestile 1994. aasta mais.

1.9. Kokkuvõte

Pakri saartel peeti pulmi kolm päeva. Pulma kutsuti oma lähemad sugulased-tuttavad ametimeesteks ning ülejäänud külarahvas tuli „muidujoojatena“ ise kohale. Nende faktide tagamaad on palju laiemad kui esmapilgul tundub. Peale selle, et pulmadega tähistati väga olulise etapi algust inimese elus, oli pulmarituaalil ka oluline sotsiaalne roll külaühiskonnas. Selle läbi tugevdati sidemeid lähemate sugulaste ja tuttavatega ning hoiti koos kogu külaühiskonda. Siinkohal on oluline tähele panna, et tähtsamad pulmategelased olid ilmtingimata sugulased ning pulma kolme päeva jooksul said pulmategelased korduvalt kinnitust sellele, et nad on kogukonnas tähtsad ja olulised. Nende esiletõstmiseks ei peetud kõnesid nagu tänapäeval on tihti kombeks, vaid seda tehti läbi tantsurituuali, mida pulmade jooksul mitu korda korrati. Igal pulmategelane tantsis oma kindla pilliloo, mida nimetati nimelooks *‘namäns-läika’*, järgi.

Kui eesti pulmatraditsioonis on olnud oluline osa pulmalaulikutel ning pulmalauludel, mis olid vahetult seotud pulmatavadega (Tedre 1973, lk 106-107), siis Pakri pulma kirjeldustest võib järeldada, et sarnane roll ja seotus pulmatavadega oli hoopis pillimehel ning instrumentaalsel muusikal. Söderbäck küll mainib laulmist ka Pakri pulmas, kuid enamasti koraalide laulmise näol. Sellist kaasitamise kommet nagu eestlaste pulmades, Pakri pulmades ei esinenud.

Muusikaliste tunnuste poolest on nimelugudeks peaausjalikult Pakri labajalalood, erandiks on ainult pruudimarss ning mõnede informantide sõnul mindi ka peiutalust pruuditallu marsi saatel. Vabalugudeks, mille saatel võisid kõik pulmalised tantsida, olid peale Pakri labajala ka juba uuemad tantsulood nagu polka, reinlender ja valss.

2. ÜLEVAADE PAKRI PULMALUGUDE SALVESTUSTEST

Antud töös olen kasutanud viit helisalvestust ning ühte audio-videosalvestust. Kõik helisalvestused peale kogumiku „Rågölåtar“, mille pani arhiivilindistustest kokku ning andis ametlikult välja aastal 1987 Bo Nyberg, on Viljandi Kultuuriakadeemia (VKA) tudengite Cätlin Jaago, Tarmo Noormaa ja Kadri Lepassoni erasalvestused, mis on seni vaid ühises tutvusringkonnas käest-kätte levinud. On ka videoülesvõtte Pakri pulma lavastusest Rannarootsi muuseumis, kuid infot selle kohta, kes selle filmis, Rannarootsi muuseumi töötajad ei teadnud.

Salvestustel on lisaks nimelugudele ka muid lugusid, nn. vabalugusid, mille saatel võisid tantsida kõik pulmalised ning mida mängiti ka muudel puhkudel kui pulmas, kuid antud töös keskendun ma teema piiritlemise huvides vaid nimelugudele.

Nimekirjad salvestustel leiduvatest nimelugudest on toodud käesoleva töö lõpus Lisas 1. Kui pillimees mängib mõnda lugu ühe salvestuse raames rohkem kui üks kord, siis nimekirjas see ei kajastu. Nimekirjades on ära toodud ainult selle salvestuse piires mängitud erinevad nimelood.

Enamasti ütlevad pillimehed salvestustel, mis lugu nad mängima hakkavad. Kui ka ei ütle, siis on igast pulmaloost ühe pillimehe esituses enamasti rohkem kui üks ülesvõtte, mille seas on enamasti vähemalt üks loo pealkirjaga varustatud ülesvõtte.

Videomaterjaliga on lugu pisut keerulisem. Videos ei mainita kõikide lugude pealkirju, mistõttu olen ma selle nimekirja koostanud teiste salvestiste põhjal. Kuid video puhul tõuseb siiski ka paar küsimärki. Näiteks esimene lugu videol võiks pulmakirjeldustele toetudes olla hulgamäng/pulmaronglaste lugu, kuid videos loo nime ei mainita ning antud meloodia puudub teistel salvestustel.

Järgnevalt tekitab küsimusi lugu, mida mängitakse andide jagamise ajal. Söderbäck märgib, et enne andide jagamist mängiti hulgamängu ja ütleb ka, et andide jagamise ajal muusika jätkus (Nyberg 1986, lk 38), kuid ei täpsusta, kas mängiti edasi hulgamängu või hoopis mõnda teist lugu. Lugu, mida arvan videol olevat hulgamäng „skåra-läikin“, pole sama, mida mängitakse videol andide jagamise ajal. Samuti ei leia seda meloodiat teistelt salvestustelt.

Viimaks jääb pisut selgusetuks lugu, mida mängivad pillimehed tervisejoomise rituaali ajal. Johannes Österdali repertuaaris oli lugu *opadricks-läikin*, mida ta meelsasti mänginud pruutpaari terviseks joomise tseremoonia *„uppå-drickelset“* ajal (Nyberg 1986, lk 68). Kahjuks pole salvestust sellest loost kassetil „Rågölåtar“. Teiste pillimeeste repertuaaris Nybergi andmetel sellise nimega lugu aga ei leidu (Nyberg 1986, lk 73). Minu kasutada olevatel helisalvestistel pole samuti tervisejoomise rituaaliga seotud lugu. Tõenäoliselt tohtis siiski selle kauakestva tseremoonia ajal mängida ka muid lugusid (Nyberg 1986 lk 68). Seega julgen arvata, et videol on tegemist vabalooga.

Eelmainitud video- ja helisalvestiste põhjal tehtud nimekirjade järgi sain ma nimelugusid kokku neliteist:

- 1) hulgamäng/pulmaronglaste lugu
- 2) pruudimarss
- 3) pruudi lugu
- 4) leidarite lugu
- 5) kirstukandjate lugu
- 6) härgade lugu
- 7) kokkade lugu
- 8) följarite lugu
- 9) põhjapoolse laudkonna isamehe ja kaasanaise lugu
- 10) põhjapoolse laudkonna lugu
- 11) nooriku lugu
- 12) „Kuhu te lähete“
- 13) pulma lõpetamise lugu
- 14) lahkumise lugu

Herbert Stahli repertuaaris on ka veel lugu nimega *„marsch i närka“*, mille kohta ta ütleb, et seda lugu mängitud seepeale, kui keegi härgadest mõne viguriga oli hakkama saanud. Selle loo ajal pidi siis see härg niikaua, kui lugu mängiti, „nurgas seisma“. Kellegi teise repertuaarise seda lugu ei ole ja Herbert Stahl ka ei täpsusta, kas see oli nn kohustuslik pulmalugu.

Enamus nimelugudest on Pakri labajalavalsid, vaid pruudimarss ja lahkumise lugu on marsid.

Huvitav on fakt, et mõned sama nime kandvad meloodiad on erinevate pillimeeste repertuaaris erinevad. Juhtub ka seda, et sama meloodia kannab erinevate pillimeeste repertuaaris erinevaid nimesid. Sellele asjaolule on tähelepanu pööranud ka Bo Nyberg (Nyberg 1986, lk 59-71), kes on vastava analüüsi teinud nii Otto Anderssoni tehtud torupillinoodistuste, arhiivisalvestuste ning enese kogumistöö käigus saadud materjali põhjal. Helisalvestistest, millele Nyberg toetub (Nyberg 1986, lk 46-55), on minul kasutada vaid see valik, mille ta on välja andnud kassetil „Rågölåtar“ aastal 1987. Lisaks sellele on minu kasutuses veel mitmed eelpool mainitud 21. saj alguses VKA tudengite tehtud salvestused.

Helimaterjali Pakri pulmalugudest ning ka vabalugudest on piisavalt, kuid see pole siiani laiemale (potentsiaalsele) huviliste ringile kättesaadav. Arhiveeritud salvestusi võib leida Rootsist *Visarkivet*‘ist, kuid Eestist satuvad sinna neid otsima ilmselt vähesed ja tõenäoliselt ainult need, kes teavad, mida otsivad. Pean siinkohal kahetsusega mainima, et ka minul pole siiani avanenud võimalust *Visarkivet*‘i varasalvega tutvuda. Samas on Eestis mitmete inimeste valduses väärtuslikud erasalvestused, mis on siinamaani levinud vaid väga väikeses tutvusringkonnas.

Et seda viga parandada, plaanin ma minu valduses olevaid materjale kogujate nõusolekul pisut korrastada, lisada lugude korrektsed ja kontrollitud nimekirjad ning koostada neist noodistustega varustatud õppematerjal. Selline töö on väga vajalik ning ennast eelnevalt ka juba tõestanud. Krista ja Raivo Sildoja on arhiivisalvestuste põhjal sarnased õppekogumikud koostanud XX sajandi I poole Pärnumaa viiuldajate kohta ning tänu nende suurele tööle mängitakse neid lugusid Eestis taas. Pakri muusika on väärt samasugust taasleidmist.

KOKKUVÕTE

Minu töö üheks eesmärgiks oli anda ülevaade Pakri pulmadest ja pillimehe olulisuset selles. Tööst selgub, et pulmad olid tähtis rituaalne toiming kogukonnas, mitte ainult tähistamaks uue eluetapi algust abiellujate elus, vaid ka kinnistamaks ja tugevdamaks kogukonna liikmete vahelisi sidemeid. Pakri pulmas oli oluline koht rohketal tseremoniaalsetel tantsudel, mida tantsisid teatud pulmategelased ning mis olid seotud kindla pillilooga – nimelooga *„namänsläika“*. Pillimehel oli peale pulmaliste lõbustamise ja tantsitamise seega veel väga tähtis ülesanne pulmakommete läbiviimisel.

Teiseks eesmärgiks oli kokku koguda seni vaid eravalduses olevad salvestused Pakri (pulma)muusikast ning koostada neil sisalduvate pulmalugude nimekirjad. Pillimeesteks olid Herbert Stahl, Endel Enggrön ja Hjalmar Enggrön ning erinevaid nimesid kandvaid pulmalugusid on neil kokku 14. Nimekirjade koostamise ülesannet polnud kuigi keeruline täita, sest enamike lugude puhul pillimehed ka ütlevad, mida nad mängivad.

Siiski tekkis küsimusi mõningate videosalvestusel olevate lugude kohta. Videol ei mainita kõikide lugude nimesid ning mõningaid neist ei olnud võimalik kindlaks teha ka teiste salvestuste põhjal. Ka on salvestuste seas lugude nimesid, mille taga peituvad erinevad meloodiad. Need on küsimused, mis vajaksid edaspidist uurimist. Samuti oleks vajalik tutvuda Visarkivetis olevate materjalidega.

Huvitav oleks jälgida lugudes toimuvaid muutusi noodistusi ja salvestusi võrreldes, aga see on lugude ja salvestuste arvukust nähes eriti mahukas töö ja üliõpilastööks ehk liiga nõudlik.

Minu tööd kirjalike materjalidega raskendas oluliselt asjaolu, et põhjalikud käsitlused sellel teemal on teinud rootsalsed ning need materjalid on rootsikeelsed. Seetõttu on praeguse töö sisuks olnud suuresti andmete kogumine ja eestikeelse maailmapildi loomine sellest, millist helimaterjali on kättesaadaval ja mida edaspidises töös analüüsida ja süstematiseerida.

Töö järgmiseks etapiks oleks salvestatud pulmalugude süstematiseerimine ning avaldamine plaadi- ja noodikogumikuna. See töö on vajalik, sest esiteks on Eestis suur puudus sedalaadi õppematerjalide järele ja teiseks, kui kogutud salvestused anda vaid muuseumi, kus oleks igäühel neile juurdepääs, siis praktika näitab, et sealt otsivad ja leiavad uut repertuaari ikkagi väga vähesed.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Söderbäck, P.** 1940. *Rågöborna*. Nordiska Museets Handlingar: 13. Stockholm
- Mickelin, I.** 1972. *Sang och musik I Estlands svenskbygder*. Stockholms Universitet
- Tedre, Ü.** 1973. *Eesti pulmad. Lühiülevaade muistsetest kosja- ja pulmakommetest*. Tallinn: Eesti Raamat
- Nyberg, B.** 1986. *Namensläika. Om bröllopsmelodier från Rågöarna*. Uppsala Universitet

KASUTATUD SALVESTUSED

Avaldatud salvestused:

- Nyberg, B.** 1987. *Rågölåtar. Robert Enggrön, Johannes Österdal, Herbert Stahl*

Erasalvestused, audiotiivsed:

- Jaago, C.** 1998. *Herbert Stahl*
- Noormaa, T.** 2002. *Herbert Stahl*
- Lepasson, K.** 2003. *Herbert Stahl*
- Lepasson, K.** 2004. *Endel Enggrön*

Video:

- Pakri pulmad Rannarootsi muuseumis*. 2002. *Endel ja Hjalmar Enggrön, Cätlin Jaago*

LISAD

Lisa 1. Video- ja helisalvestistel olevate Pakri pulmalugude nimekirjad

1. Kassett "Rågölåtar"

Bröllopslåtar och andra dansmelodier i originalinspelningar

Bo Nyberg 1987

1.1. ROBERT ENGGRÖN, 3-realine lõõts

Salvestanud Endel ja Hjalmar Enggrön aastal 1960

1.	<i>Skåra-läikin</i>	Pulmaronglaste lugu
2.	<i>Bru-marchen</i>	Pruudimarss
3.	<i>Bru-läikin</i>	Pruudi lugu
4.	<i>Läideris-läikin</i>	Leidarite lugu
5.	<i>Kistliferis-läikin</i>	Kirstukandjate lugu
6.	<i>Ox-läikin</i>	Härgade lugu
7.	<i>Kockmorenas-läikin</i>	Kokkade lugu
8.	<i>Norrbords (åldersfars)-läikin</i>	Põhjapoolse laudkonna isamehe lugu
9.	<i>Fölegeris-läikin</i>	Följarite lugu
10.	<i>Norik-läikin</i>	Nooriku lugu
11.	<i>Auliftes-läikin</i>	Lõpetamise lugu

1.2. JOHANNES ÖSTERDAL, 3-realine lõõts

1.	<i>Läideris-läikin</i>	Leidarite lugu
2.	<i>Kisrliferis-läikin</i>	Kirstukandjate lugu

3.	<i>Ox-läikin</i>	Härgade lugu
4.	<i>Kockmoranas-läikin</i>	Kokkade lugu
5.	<i>Fölegeris-läikin</i>	Följarite lugu
6.	<i>Norrbords-läikin</i>	Põhjapoolse laudkonna lugu
7.	<i>"Alla dansar", bruläps-läikin</i>	"kõik tantsivad", pulmalugu
8.	<i>Läi-läikin (brud-marchen)</i>	Pruudi saatmise lugu (pruudimarss)
9.	<i>Auliftas-läikin</i>	Lõpetamise lugu

1.3. HERBERT STAHL, 3-realine lõõts

1.	<i>Kockmorenas-läikin (två vers.)</i>	Kokkade lugu (kaks varianti)
----	---------------------------------------	------------------------------

2. Cätlin Jaago erasalvestus, 1998

HERBERT STAHL, 3-realine lõõts

1.	<i>Gamla Skåra-låt</i>	Vana pulmaronglaste lugu
4.	<i>Kånn lurk ni</i>	Kuhu te lähete
5.	<i>Skåra-läikin</i>	Pulmaronglaste lugu
6.	<i>Brud-marchen</i>	Pruudimarss
7.	<i>Kistlifteri</i>	Kirstukandjad
8.	<i>Oxa</i>	Härjad
9.	<i>Fölegeris-läikin</i>	Följarite lugu
10.	<i>(norrbords) åldersfar och åldersmor</i>	(põhjapoolse laudkonna) isamees ja kaasanaine
11.	<i>Kockmorena</i>	Kokad
12.	<i>Norrbords-läikin</i>	Põhjapoolse laudkonna lugu
13.	<i>Norika</i>	Nooriku lugu
14.	<i>Auliftas-läikin</i>	Lõpetamise lugu

3. Videosalvestus 2000. aastal Rannarootsi muuseumis etendatud Pakri pulmast

ENDEL JA HJALMAR ENGGRÖN, 3-realine lõõts,

CÄTLIN JAAGO, torupill

1.	***	***
2.	<i>Brud-marchen</i>	Pruudimarss
3.	<i>Läidares-läikin</i>	Leidarite lugu
4.	<i>Brud-läikin</i>	Pruudi lugu
5.	<i>Kistliferis-läikin</i>	Kirstukandjate lugu
6.	<i>Ox-läikin</i>	Härgade lugu
7.	<i>Kockmorenas-läikin</i>	Kokkade lugu
8.	<i>Norrbords åldersfar och åldersmor</i>	Põhjapoolse laudkonna isamees ja kaasanaine
9.	<i>Fölegeris-läikin</i>	Följarite lugu
10.	<i>Kånn lurk ni</i>	Kuhu te lähete
11.	<i>Norik-läikin</i>	Nooriku lugu
12.	*** (<i>andide jagamine</i>)	***
13.	<i>Brud-marschen (lauldes)</i>	Pruudimarss (lauldes)
14.	*** (<i>tervisejoomine</i>)	***
15.	<i>Auliftas-läikin</i>	Pulma lõpetamise lugu

4. Tarmo Noormaa erasalvestus 2002. aasta kevadel

HERBERT STAHL, 3-realine lõõts

1.	<i>Brud-marschen</i>	Pruudimarss
2.	<i>Kistliferi</i>	Kirstukandjad
3.	<i>Oxa</i>	Härjad

4.	<i>(norrboards) Åldersfar och åldersmor</i>	(põhjapoolse laudkonna) isamees ja kaasanaine
5.	<i>Läideris-läikin</i>	Leidarite lugu
6.	<i>Fölegeris-läikin</i>	Följarit lugu
7.	<i>Brud-läikin</i>	Pruudi lugu
8.	<i>Kockmorena</i>	Kokad
9.	<i>Norrboards-läikin</i>	Põhjapoolse audkonna lugu
10.	<i>Norika</i>	Nooriku lugu
11.	<i>Auliftas-läikin</i>	Pulma lõpetamise lugu
12.	<i>Gamla Skåra-läikin</i>	Vana hulgamäng
13.	<i>Känn lurk ni</i>	Kuhu te lähete

5. Kadri Lepassoni erasalvestus 15.12.2003

HERBERT STAHL, 3-realinelõõts

1.	<i>Känn lurk ni</i>	Kuhu te lähete
2.	<i>Skåra-läikin</i>	Pulmaronglaste lugu
3.	<i>Brud-marchen</i>	Pruudimarss
4.	<i>Brud-läikin</i>	Pruudi lugu
5.	<i>(norrboards) åldersfar och åldersmor</i>	(põhjapoolse laudkonna) isamees ja kaasanaine
6.	<i>Läideris-läikin</i>	Leidarite lugu
7.	<i>Kistlifteris-läikin</i>	Kirstukandjate lugu
8.	<i>Oxa</i>	Härjad
9.	<i>Fölegeris-läikin</i>	Följarite lugu
10.	<i>Kockmorenas-läikin</i>	Kokkade lugu
11.	<i>Mars i närka</i>	
12.	<i>Norrboards-läikin</i>	Põhjapoolse laudkonna lugu

13.	<i>Norik-läikin</i>	Nooriku lugu
14.	<i>Auliftes-läikin</i>	Pulma lõpetamise lugu
15.	<i>Skiljas-läikin</i>	Lahkumise lugu
16.	<i>Gamla Skåra-läikin</i>	Vana pulmaronglaste lugu

6. Kadri Lepassoni erasalvestus 17.04.2004

ENDEL ENGRÖN, 3-realine lõõts

1.	<i>Läidares-läikin</i>	Leidarite lugu
2.	<i>Brud-läikin</i>	Pruudimarss
3.	<i>Oxa</i>	Härjad
4.	<i>Kockmorenas-läikin</i>	Kokad
5.	<i>Norrbords-läikin</i>	Põhjapoolse laudkonna lugu
6.	<i>Fölegeris-läikin</i>	Följarite lugu
7.	<i>Norik-läikin</i>	Nooriku lugu
8.	<i>Brud-marschen</i>	Pruudimarss

Lisa 2.

Pruut leidaritega

Leidariteks pidid olema kaks abielus meest. Pulmas liikus pruu ainult leidarite saatel, kes tema ees mõõkasid kõlistades kokku lõid.

Lisa 3.

Pulmahärg

SUMMARY

Pakri wedding melodies

My seminar paper is about wedding traditions and the instrumental music used at Pakri weddings. The Pakri islands lie in the north-west of Estonia.

The guests who were invited to the wedding had a very important part in it, besides the bride and the groom. All the invited guests had a „job“ and every one of them had a ritual dance, which was danced several times during the wedding. Those ritual dances and melodies are called ‚*namänsläika*‘, which could be translated as ‚namegame‘. I have the recordings of 14 namegames (ritual dance melodies), but there could have been more of those. On the recordings they are all played by diatonic accordeon.

My seminar paper is important to those who are interested in playing Pakri wedding tunes and need some extra knowledge about this music’s background.

The aim for the future would be to realase a notebook and a CD with the recordings of Pakri wedding tunes